

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.4.83-90>

Experimentácia vo výučbe písania

Experimentation in the Teaching of Writing

Blanka Kožík Lehotayová

Abstract

The teacher applies didactic decisions related to several indicators in the teaching of writing. One of the justified indicators is the point of view of the selection and use of material aids in learning to write. The study presents the form of preparing students for writing using a template with shape elements. The research findings reflect the opinions of the teacher and students on the designed aid, which made it possible to apply the process of imitation, but especially experimentation, in graphic recording. The contribution is a partial output of the Kega project no. 0026UK-4/2021 Preventive Strategies of Specific Learning Disabilities in Terms of Graphomotor Skills in Preschool Age.

Keywords: Teacher. Pupil. Writing. Material aid. Experimentation.

Úvod

Obdobie prípravy na písanie písaných grafém by malo byť pre žiaka prvého ročníka základnej školy nielen fázou prípravy na písanie v zmysle naplnenia cieľových požiadaviek kurikula. S plynulým zápisom grafických tvarov, a neskôr aj komplexných grafém, môže mať žiak spočiatku problém, pretože predpísanú predlohu nemusí poznať. V takom prípade žiak pri grafickom zaznamenávaní neznámeho tvaru neustále vykonáva mentálne a vizuálne porovnávanie predlohy a vlastného zápisu, čo znemožňuje plynulé vedenie línie pri písaní (Marquardt, 2010). Stratégie v zameraní na rôznorodé možnosti opakovaného zaznamenávania grafických tvarov predstavujú pre žiaka v prípravnom období písania prítiažlivú činnosť, ktorá prispieva k zautomatizovaniu a fixovaniu grafických tvarov a následne kompletných grafém v akceptovateľnej kvalite písomného zápisu (Loose et al., 2011).

Proces experimentácie a imitácie vo výučbe písania

Učiteľ môže projektovať výučbu písania tak, aby mal žiak možnosť zaznamenávať grafické tvary prostredníctvom imitovania, ale aj experimentovania. Imitácia je procesom napodobňovania, reprodukovania,

odkresľovania či obkresľovania grafických tvarov podľa predlohy, vzoru, ale aj s využitím slovnej inštrukcie, s akcentom na technicko-hygienické a formálne návyky a zručnosti (Lipnická et al., 2019). K najčastejšie využívaným metódam vo výučbe písania podľa výskumných zistení Grahama et al. (2008) patrí kopírovacia a obťahovacia metóda, ktoré súvisia najmä s procesom imitácie. V procese experimentácie je dôraz kladený na podporu grafomotorickej expresie prostredníctvom experimentovania, kedy má žiak možnosť objavovať grafický tvar, vyberať grafické nástroje a materiály k jeho zaznamenávaniu, a to bez vopred určeného postupu a posudzovania zápisu učiteľom. Vo výučbe písania majú oba procesy svoje opodstatnenie a umožňujú učiteľovi uplatňovať experimentovanie aj imitovanie prostredníctvom rozmanitých činností s materiálmi a prostriedkami, čím je akceptovaná nielen rozvojová úroveň žiaka, ale aj jeho záujem o učenie sa písať. Grizzle a Simms (2009) zdôrazňujú, že každý žiak by mal mať zabezpečenú adekvátnu podporu písania, ktorú proces imitácie a experimentácie umožňuje.

Učenie sa písať s použitím šablóny

Jednou z možností ako uplatniť procesy imitovania a experimentovania v prípravnom období zaznamenávania grafických tvarov je použitie pomôcky - šablóny.

Inšpiráciou k vytvoreniu šablóny využiteľnej v prípravnom období písania v prvom ročníku základnej školy pre nás predstavovali grafické tvary prípravného obdobia z predlohových písaniek, ale aj prvky waldorfskej pedagogiky, konkrétne formového kreslenia. Formové kreslenie sa zameriava na konštitučný rozvoj umeleckou činnosťou prostredníctvom kreslenia foriem a súvisí s činnosťami realizovanými vo viacerých vyučovacích predmetoch, vrátane písania (Steiner, 2013). Navrhnutá šablóna obsahuje grafické tvary - vlnovka, oblúk, viazaný oblúk, vratný ťah. Grafické prvky waldorfskej pedagogiky použité vo vytvorenej šablóne sú vybrané formy k zaznamenávaniu rôznych podôb vlnovky. Pred obkresľovaním tvarov pomocou šablóny učiteľ spolu so žiakmi najskôr imituje pohyb vlny vo vode, verbalizuje jednotlivé pozície ruky a vykonávaný pohyb ruky - vlna môže stúpať, ohýbať sa, klesať, opäť stúpať a klesať.

Šablóna s grafickými tvarmi zobrazená na obrázku č. 1 je vyrobená na 3D tlačiarňi z materiálu na báze škrobov z obnoviteľných zdrojov.

Obr. 1: Šablóna s grafickými prvkami

Príbeh a tvarové prvky na šablóne môžu byť pre žiaka impulzom ku kresleniu grafických tvarov, prípadne ich obmien. Obkreslené tvary vytvárajú priestor na experimentovanie, čo môže žiak realizovať dotváraním, upravovaním podľa vlastnej predstavy. Ukážku experimentovania obkreslených grafických tvarov prezentuje obrázok 2.

Tab. 1: Verifikácia šablóny - vyjadrenia učiteľa

Kategória	Podkategórie	Ukážky odpovedí učiteľa
VYUŽITIE ŠABLÓNY V EDUKAČNEJ PRAXI	Motivácia žiaka	<i>O prácu so šablónou žiaci ihneď prejavili záujem. Použila som ju napríklad v prípade, keď ukončili zadanú úlohu. To si mohli prekresľovať tvary, ktoré chceli... Žiaci môžu šablóny využívať cez prestávky ako formu zábavy... Šablónu si dobrovoľne vybrali aj z ponuky činností, po splnení učebnej úlohy a ja som sa mohla individuálne venovať žiakom, ktorí písali pomalšie.</i>
	Experimentovanie	<i>Z tvarov a ich kombináciami vytvorili rôzne objekty. Obkresľovali tvary, ktoré si sami vybrali a dotvárali ich vyfarbovaním, dokresľovaním, ale aj dolepovaním farebného papiera. Dotváranie obkreslených tvarov sa venovali aj na hodine výtvarnej výchovy a prvouky. Žiaci navrhovali realizáciu grafomotorických cvičení vymýšľaním príbehov o grafickom tvare - vlnovke.</i>
	Imitovanie a technické požiadavky pri písaní	<i>Všimla som si, že v šablóne sú aj grafické tvary hadovky, vlnovky, obratov, zátrhov, čo som využívala pred písaním do zošitov... Vyzvala som žiakov, aby tvary zapisovali aj bez šablóny a to tak, že šablónu mali ako predlohu. Komu to nešlo, obkreslil tvar so šablónou... Žiaci si bez mojich inštrukcií striedali zapisovanie tvarov s pomocou šablóny aj bez nej... Sklon výrezu v šablóne naviedol žiakov k tomu, aby dodržali správny úchop ceruzky.</i>
	Eliminovanie obáv z písania	<i>Na odstránenie strachu z písania pomáha šablóna v tom, že si pomocou nej začal žiak dôverovať a nebál sa zlyhania, že tvar nesprávne napíše. Dokonca postupne dokázal správne napísať aj zložitejšie tvary, z ktorých sa skladajú niektoré písané písmená... Pozitívom využívania šablóny vidím v tom, že napomáha aj k uvoľneniu ruky.</i>

Zdroj: vlastné spracovanie

Ukážku odpovedí s indukovanými kategóriami interpretovaných z interview so žiakmi (z dôvodu zachovania anonymity majú žiaci priradené fiktívne mená) prezentuje tabuľka 2.

Tab. 2: Verifikácia šablóny v interpretácii žiakov

Kategórie	Podkategórie	Ukážky vyjadrenia žiakov
ELIMINO- VANIE PROBLÉ- MOV V PÍSANÍ	Úchop ceruzky/pera	<i>Lahšie sa mi držala ceruzka. (Peter) Ceruzku som musel mať naklonenú, potom sa mi dalo vzory obkresliť. (Matúš)</i>
	Obkresľovanie tvarov	<i>Obdĺžnik a vysoké vlnovky sa mi obkresľovali ťažšie. Ale vlnky a kruhy úplne ľahko. (Nikola) Naučil som sa písať vlnovky na papieri. Nebojím sa, že sa mi nebude dať posunúť ruka. (Marek) Ľahko sa mi kreslili kopčeky, zatočené špirály, vlny, nebojím sa, že to zabudnem. Viem ich už písať sám. (Adam)</i>
MOTI- VÁCIA ŽIAKA	Zaujímavé tvary	<i>Tvar slnka, kvetu, puzzle sa mi páči, lebo mi pripomínajú skutočné predmety. Špirály mám rada, najskôr si obkreslím malú špirálu a potom ju dokreslím na celý papier. (Laura)</i>
	Medzipred- metové vzťahy	<i>Obkresľovala som na písaní, prvouke a výtvarnej... je to iné ako to, čo máme v zošite a dá sa z nich dokresľovať, napríklad snehuliak, lyžica, otáznik, vložka. (Kika) Tvary som viackrát obťahovala a potom vyfarbila. Tvary už viem aj sama napísať. (Nina)</i>
	Príbehy tvarov	<i>Bolo to zaujímavé, no ja by som príbeh zmenila ...ako? najskôr by bola búrka a nakoniec pokojná hladina vody. (Patrícia) Jeden tvar mi pripomína postavu človeka, alebo kríž, aj o tom si môžeme vymyslieť príbeh...(Juraj)</i>

Zdroj: vlastné spracovanie

Prostredníctvom interpretácie výskumných zistení sme identifikovali súbor stanovísk - indukovaných kategórií, ktoré predstavujú východisko k zodpovedaniu výskumných otázok.

V čom sa prejavoval proces experimentovania pri použití šablóny? Najzásadnejšie výskumné zistenia spočívajú v tom, že pri písaní bol zrejmý záujem žiakov o zaznamenávanie grafických tvarov, čomu experimentácia výrazne napomáhala. Súvisí to s tým, že žiak nemal obavu zo zlyhania, či neúspechu pri písaní, mohol sa slobodne rozhodnúť čo a akým spôsobom bude zaznamenávať, opakovane prekresľovať, dotvárať kreslením, maľovaním, dolepaním a pod.

Ako reflektoval na používaní pomôcku učiteľ? Požiadavky na začiatkové písanie žiakov sú zamerané najmä na dodržiavanie hygienických a technických zásad správneho písania (optimálne sedenie s danou polohou tela, rúk, nôh, hlavy a štipkový úchop grafického nástroja) a uvoľňovacie cvičenia pri písaní prípravných grafických tvarov. Pri narábaní so šablónou sú

akceptované obe požiadavky. Pozitívom je aj to, že šablóna obsahuje grafické tvary, ktoré sú súčasťou písaniek prípravného obdobia, ale aj nové nepoznané prvky waldorfskej pedagogiky, ktoré umožňujú zaznamenávať a experimentovať aj s inými tvarmi. Postup formového kreslenia s použitím šablóny môže byť realizovaný v začiatočnom písaní najskôr zaznamenávaním tvarov na voľnej ploche, čo má vplyv na uvoľnenie ruky. Po uvoľnení ruky možno pristúpiť k obkresľovaniu podľa šablóny. Následne môže žiak zaznamenané tvarové prvky opakovane imitovať, čo vedie uvoľnenému pohybu ruky, plynulému a zautomatizovanému vedeniu línie.

Ako reflektovali na používanú pomôcku žiaci? Žiaci hodnotili šablónu pozitívne, najmä z dôvodu jednoduchého zaznamenávania tvarov a narábania s grafickým nástrojom, správneho držania grafického nástroja a sklonu ceruzky. Významný je aj záujem žiakov používať šablónu nielen počas hodín písania, ale aj iných predmetov. Žiaci navrhovali možnosti používania šablóny, experimentovania s prekreslenými tvarmi rôznymi technikami, vrátane kreovania príbehu o grafických tvaroch.

Záver

V období začiatku plnenia povinnej školskej dochádzky sa žiaci učia zaznamenávať elementy písaných grafém, ktoré by mali mať adekvátne zvládnuté, aby následne žiaci dokázali písať komplexné tvary písaných písmen a celých slov. K optimálnemu zvládnutiu prípravného obdobia písania môžu prispieť stratégie učiteľa, ktorých súčasťou bude experimentovanie s grafickými tvarmi zaznamenanými pomocou šablóny.

Bibliografia

- Grizzle, K. L. & Simms, M. D. 2009. *Language and learning: A discussion of typical and disordered development*. 39., Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care. p. 168-189. <https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2009.04.002>
- Lipnická, M. et al. 2019. *Rozvoj jazykovej a literárnej gramotnosti v predškolskej a elementárnej pedagogike*. Banská Bystrica: Belianum. 264 s. ISBN 978-80-557-1561-2.
- Loose, A. C. et al. 2011. *Grafomotorika pro děti předškolního věku*. Praha: Portál. 166 s. ISBN 978-80-7367-883-8.
- Marquardt, Ch. 2010. Jak preklenout vzdálenost mezi kreslením a psaním – výsledky senzomotorického výzkumu ukazují nové způsoby výuky psaní. *Učit se psát s radostí a nadšením*. Heroldsberg: STABILO International GmbH. s. 4-5.
- Steiner, R. 2013. *Výchova dítěte a metodika vyučování*. Praha: Baltazar. 118 s. ISBN 80-900307-9-3.

*Príspevok je parciálnym výstupom projektu Kega č. 0026UK-4/2021
Preventívne stratégie špecifických porúch učenia z hľadiska grafomotoriky
v predškolskom veku.*

Doc. PaedDr. Blanka Kožík Lehotayová, PhD.
Katedra predprimárnej a primárnej pedagogiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta
Račianska 59, 813 34 Bratislava
lehotayova@fedu.uniba.sk